

Чорнобильська епопея розпочалася для мене у понеділок 28 квітня 1986 р. У цей день в Академмістечку, в Інституті вже були розмови, що на міських маршрутах мало автобусів через аварію на Чорнобильській АЕС. Звичайно, масштабів того, що сталося, ніхто собі не уявляв.

Повернувшись увечері додому, дізнався, що за мною вже двічі надсилали таксі з військомату. Відразу припустив, що розшукують у зв'язку з подіями в Чорнобилі: після закінчення Львівського університету я отримав військову спеціальність військ хімічного захисту, лейтенант запасу. Крім того, додатково в Тамбовському вищому військовому командному училищі хімічного захисту я пройшов підготовку на посаду начальника штабу батальйону хімзахисту. Думок, як кажуть, «скосити від армії» в голові навіть не виникало – навпаки, було почуття відповідальності, що моє військове навчання не було марною тратою часу, і я зі своєю військовою підготовкою навіть у мирний час можу бути корисним у серйозній чоловічій справі.

Мобілізаційна система спрацювала чітко. З військомату на таксі перевезли до військової частини. Ніч пройшла у вирішенні організаційних питань, отриманні обмундирування, пришиванні погонів і т. п. На світанку сформований із резервістів – військових «хіміків», офіцерів та рядових, а також медиків, Особливий батальйон спеціального хімічного захисту був готовий до виконання завдання. Я був призначений командиром роти хімічного захисту. Що треба робити, спочатку не говорили, але судячи з переговорів командування, думали, що батальйон буде задіяно на пункті прийому обпалених і опромінених десь під Києвом. На ранок завдання змінили. Нас посадили в автобуси і повезли в район Чорнобиля. Там ввели у курс справи – палає реактор атомної електростанції, необхідно його загасити. Конкретним завданням нашого батальйону було завантаження вертольотів, до чого ми відразу ж, вранці 29 квітня, і приступили.

Загалом у хроніках ліквідації Чорнобильської аварії епізод засипки реактора піском та свинцем згадують мало. Можливо тому, що ці дії, особливо закидання в реактор свинцю, пізніше було визнано помилковими. Але тоді на станції димився відкритий ядерний реактор, який потрібно було терміново загасити і припинити викид радіоактивності, що і було зроблено. Безперечно, основна заслуга в гасінні реактора належить військовим льотчикам, які організували одночасну роботу в небі близько п'ятдесяти гвинтокрилих машин. З розмов з екіпажами вертольотів ми дізнались, що їх збирали сюди зі всього Союзу, зняли навіть з бойової роботи в Афганістані. Про задіяність вертольотів в ліквідації аварії на ЧАЕС мова потім йшла. Але ніде не

згадувалося, що для чіткої безперервної роботи вертольотів в небі потрібно було також забезпечити їх швидке завантаження на землі. Цим займався наш батальйон, який напружено працював в умовах авралу і радіоактивного зараження.

Справа відбувалася так. Вертольоти перевозили вантаж на зовнішній підвісці, використовуючи підвішені за стропа парашути як своєрідні сумки. На довгому полі в два ряди були влаштовані вертолітні посадкові майданчики. На кожному заготовлено мішки з піском, свинцеві зливки, парашути та спеціальні металеві скоби для з'єднання строп із зчипним пристроєм вертольота.

У повітрі стояв суцільний гул і гуркіт – на майданчики один за одним, «каруселлю» на малій висоті заходили на посадку величезні вертольоти Мі-6. До посадки чергового вертольота вантаж мав бути готовим.

Необхідно було забезпечувати максимальне завантаження гвинтокрилих машин, але «слабкою ланкою» були парашути. Це були літакові гальмівні парашути з щільної тканини з міцними стропами, але при неправильному поводженні вони не витримували і рвалися під час зльоту вертольота, тому укладати вантаж і зв'язувати стропа треба було дуже уважно. Як це правильно робити, у перший день нам показував цивільний чоловік зі станції. Я не знаю, хто це був, напевно він був тут з самого початку аварії, але на запитання, чи не вистачить йому опромінюватися, відповідав: «Це наша станція, ми її будували, ми її і закриємо».

На землі акуратно розкладався купол парашута, розплутувалися стропа. Точно в центрі купола пірамідою викладалися мішки з піском. Між мішками, щоб потім не вислизнули і не порвали тканину купола, укладалися свинцеві зливки. Стропа розправлялися, рівно збиралися і спеціальним вузлом прив'язувалися до зчипної скоби. Після цього давалася відмашка черговому вертольоту, що пролітає, на посадку. Вертоліт, що приземлився, поспішав,

двигуни не вимикав. Потрібно було, долаючи піднятий гвинтами вітер і закриваючись від пилу, підбігти під днище вертольоту і подати всередину скобу з прив'язаними стропами. Після цього вертолiт одразу ж злітав, набирав висоту, і – на реактор. Серед великих вертольотів Мі-6 працював і один Мі-8. Він брав меншу вагу, але встигав зробити більше рейсів завдяки віртуозності пілотів, які для швидкості його взагалі не садили, а для завантаження лише ненадовго низько зависали над землею.

Траплялося, що під час відриву вантажу від землі лопалися стропа або рвалася тканина купола. Також бувало, що парашути не витримували, коли вертолiт піднявся вже високо. До землі летіли мішки з піском і сорокап'ятикілограмові свинцеві чушки. Тому ми постійно стежили за всіма вертольотами, що пролітають над нами.

Одного разу вітром від вертольота, що сідав, розкрило парашутну сумку і видуло з неї парашут, який підхопився в повітря і зачепився за лопасть. Над нашими головами засвистіли його стропа. Усі «прилипли» до землі, поки льотчики глушили двигун і зупиняли обертання гвинта.

Ми працювали в респіраторах, але розуміли, що вони не можуть забезпечити ефективний захист від радіоактивного пилу – під злітаючим з вісьма тонами вантажу вертольотом Мі-6 такий вітер, від якого не сховатися – важко навіть встояти на ногах, натиск повітря пронизує одяг, розстібає гудзики, зриває пілотку і сам респіратор, засмічує очі. Крім того, усвідомлення, що ця ревуча, гаряча і закопчена машина лише кілька хвилин тому пролітала над «жерлом» палаючого ядерного реактора, оптимізму не додавало.

Тривожні моменти були, коли виникала загроза повторного вибуху станції. Так, одного дня, здається 5 травня, раптом всю нашу роботу припинили,

вертольоти посадили, нам наказали в них забратися і чекати в готових до зльоту машинах подальшого розвитку ситуації. Другого разу мені (я якраз був черговим по батальйону) довелося всю ніч провести з радіометром у руках, щоб у разі різкого стрибка радіоактивності оголосити тривогу. До речі, при вимірюванні радіоактивності в повітрі, датчик приладу потрібно було тримати на витягнутій від себе руці, тому що радіоактивне випромінювання власного обмундирування і волосся вже досягало 100 мілірентген на годину.

Взагалі було сильне психологічне навантаження. З самого початку нам оголосили, що ми знаходимося на військовому становищі, з усіма наслідками. Ми розуміли, що опромінюємося, але на запитання про накопичені дози і терміни перебування отримували раз у раз лише одну відповідь: ваша справа загасити реактор. Відчуття таке, яке напевно буває у бійців на війні – коли за планом наступу командувачу «потрібна висота», незважаючи на втрати.

Думки, що начальство мало хвилюють наші дози радіації, були не безпідставними. Так, на весь батальйон (близько 300 чоловік) був лише один старенький прилад ДП-5 із розбитим склом. Індивідуальні дозиметри, незважаючи на наші прохання та вимоги (наскільки це можливо в армії), видали не відразу і не всім (тільки командирам підрозділів), тому яку дозу всі отримали в перші, найгарячіші дні, невідомо. Але й отримані зрештою дозиметри працювали погано, тому що в приладі, що їх повинен був заряджати, «сіли» батарейки. Весь перший тиждень нам не забезпечували поміття і заміну обмундирування. І все це при тому, що ми піддавалися дії радіації цілодобово – не тільки вдень, на вертолiтних майданчиках, але й уночі, наприклад, наш перший наметовий табір був влаштований у заплаві річки Прип'ять, в умовах безпосередньої видимості станції, дим з якої сильним вітром несло прямо на нас. І взагалі, хоч ситуація критична, але все ж таки не війна, чому треба було в мирний час користуватися бойовими нормативами контролю доз опромінення?

Неприємний осад залишив приїзд одного генерала. Він завів перед нашим строем туманну промову. Коли дійшло, про що він, то всі відчули образу. Ми сумлінно виконували свою справу – розуміли, що Київ треба рятувати, там залишилися наші оселі, сім'ї. А генерал, виявляється, приїхав попереджати нас, щоб не надумали красти парашути! Все прояснилося, коли я випадково помітив, як осторонь за кущиками солдат-водій вантажив у генеральську «Волгу» ці самі парашути...

Між іншим, розмови про «100 грам для хоробрості» – це все байки. Вночі було холодно спати в наметах. Вдень звичайна солдатська їжа: гречка, перловка, тушонка чи рибні консерви. Але ні про якісь фрукти-овочі, не кажучи вже про випивку, навіть мови не було. Лише одного разу, в проміжку

між посадками чергових вертольотів, вдалося випити по чарці роздобутого на місцевому безалкогольному заводі спиртового ароматизатору.

Завантаження вертольотів було нашою головною щоденною роботою. Але за необхідності частина нас брала участь і в інших справах:

- наповнювали мішки піском (у кар'єрі біля самої станції, де, як потім виявилось, через радіацію взагалі не можна було знаходитися);
- допомагали виселяти людей із зони відчуження;
- для запобігання мародерству патрулювали вночі у виселеному Чорнобилі;
- розвантажували на станції Вільча вагони з магнетитом;
- був один і зовсім екзотичний епізод: одного разу ми отримали наказ, щоб, чомусь уночі, при світлі

саморобних смолоскипів, збирати в порожньому селі по вулицях і по дворах трупи вбитих собак.

16 травня 1986 р. особовий склад нашого батальйону змінили, і я опинився вдома із записом у військовому квитку про 17-денні навчальні збори та карткою доз опромінення з «намальованими» 26 рентгенами.

Тільки на цьому моя чорнобильська епопея не закінчилася. Рівно через два тижні після повернення, у тяжкому стані я потрапив до інфекційної лікарні з діагнозом «гострий афтозний стоматит». Було незрозуміло, звідки узялася у дорослої людини дитяча хвороба? Пізніше дізнався, що стоматит може розвинути при радіаційному опіку слизової оболонки порожнини рота «гарячими» частинками. Але тоді лікарі, виконуючи розпорядження, не мали права пов'язувати захворювання з аварією на ЧАЕС. У лікарні у Львові мене поставили на ноги, а остаточно вилікували в санаторії в Естонії. Я повернувся до роботи, нормального життя, тільки ще довго напружувався, почувши в небі гуркіт вертольота.

Через роки прийшло розуміння, що мені в дійсності «пощастило» потрапити у першу хвилю ліквідаторів. Наступний склад нашого батальйону працював вже безпосередньо на території станції – я не впевнений, чи залишився хоч хтось з тих людей живий...

Джерело фото: Ukrainian Society for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries / International Atomic Energy Agency – Ped.